

ŠKÁLA ILUZE TRANSPARENTNOSTI

Václav Kalvoda

Iluze transparentnosti jako osobnostní rys

Iluze transparentnosti je lidská tendence myslet si, že naše myšlenky a pocity jsou ostatním zřejmější, než tomu tak je ve skutečnosti. Je to dáno mezi jinými také faktum, že lidé musí zažívat svět skrze svoji vlastní perspektivu, tudíž se i vžívat do role ostatních. Na tomto základě pak dochází k předpokladu, že se ostatní posuzují naše pocity, chování a snaží se zjistit, na co v danou chvíli myslíme. Zajisté to tak do určité míry i je, avšak je na místě domnívat se, že existuje rys, který tento fakt může nadhodnocovat.

Co ze projevů iluze transparentnosti z hlediska pohlaví týče, Roshan a jeho kolegové (2014) poukázali na zajímavý fakt. Zatímco si muži při experimentu mysleli, že jsou více zábavní, než podle publika ve skutečnosti byli, ženy si naopak mysleli, že jsou více nervózní a méně zábavné, než se publiku jevily. Lze tedy předpokládat, že by se iluze transparentnosti mohla projevovat na různém základu v závislosti na pohlaví.

Tvorba položek a testových škál

Test se skládá celkem ze šesti položek a sedmé doplňující položky, jež slouží jako validizační kritérium testu. Položky mají formu tvrzení a pro zvýšení objektivity formu uzavřených odpovědí Likertova typu. Validizační kritérium tvoří tvrzení, jež mají probandi dokončit a má formu otevřené odpovědi.

Jednotlivé položky byly tvořeny s ohledem na teoretické zázemí testu. Test je reprezentován třemi facetami. Hlavní facetou je iluze transparentnosti, jež prostupuje následujícíma dvěma, a to facetou sociálního sebevědomí a facetou osobního sebevědomí. Položky #1, #2, #6 a #7 (validizační kritérium) byly přisouzeny facetě iluze transparentnosti. Položka #3 odpovídá facetě sociálního sebevědomí a položky #5 a #6 odpovídají facetě osobního sebevědomí. Na základě tvrzení, jež vyplývá z výzkumu Roshana a jeho kolegů (2014), že se v oblasti sociálního sebevědomí projevuje iluze transparentnosti u mužů a žen odlišně, je třetí položka skórována inverzně pro ženy.

Tabulka 1: Znění jednotlivých položek

#	Znění položky	Pozn.
1	Často mi připadá, že ostatní lidé tuší, jak se cítím, a na co myslím.	
2	Kdybych měl/měla někomu říci nepravdivé tvrzení, určitě by poznal, že lžu.	
3	Když jsem ve společnosti ostatních lidí, jsem považovaný/považována za zábavného/zábavnou.	Inverzní pro ženy
4	Dokud někdo nepochválí moji práci, nejsem si jistý/jistá, že jsem ji vykonal/vykonala dobře.	
5	Většina lidí se chová tak, aby byla lepší v očích ostatních.	
6	Většina lidí pozná i bez slov, jak se druzí cítí.	
7	Pokud se bavím s člověkem či se skupinou lidí, jenž mě pozoruje/pozorují, často mě napadá, že:	

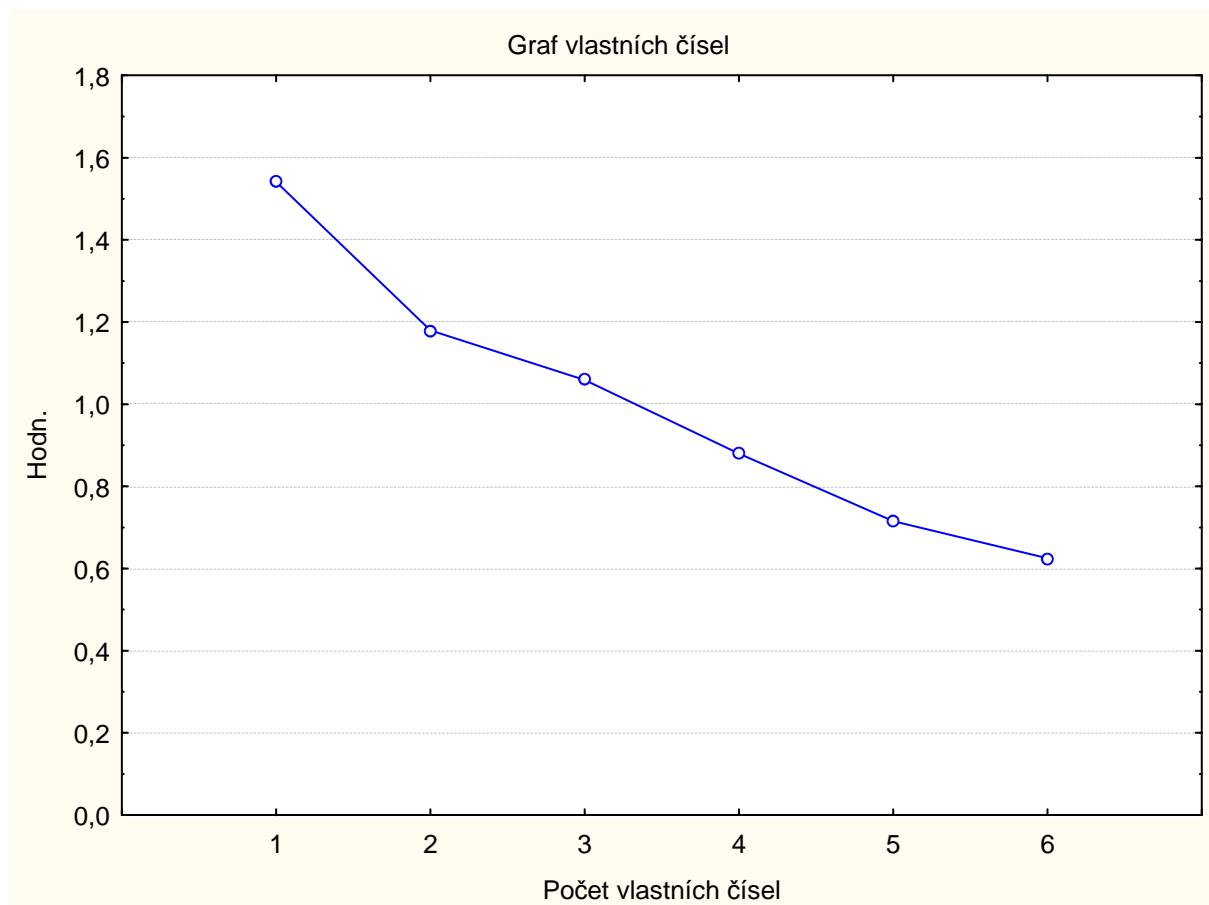
Výzkumný soubor

K ověření funkčnosti položek byl inventář administrován souboru 286 respondentům, z toho bylo 51 mužů a 217 žen. Věkové rozpětí respondentů se pohybovalo na intervalu 18-69 let, přičemž věkový průměr činil 29,25 let. Záznamy respondentů mladších 18 let byly vyřazeny, stejně jako záznamy s vysokou mírou nekompatibility.

Explorační faktorová analýza

Pro zkoumání dimenzionality byla provedena analýza hlavních komponent s následnou rotací Varimax. Jako hrubé skóry byly použity součty počtů odpovědí pro jednotlivá tvrzení. Jako kritérium pro počet interpretovatelných faktorů byl zvolen průběh vlastní hodnoty vyšší než 1 (viz. Graf 1). Hodnoty činily 1,54, 1,18 a 1,06. Vzhledem k analýze položek v porovnání s vlastními čísly bylo vhodné akceptovat třífaktorové řešení (viz. Tabulka 1). Prvním faktorem je iluze transparentnosti, druhým faktorem je osobní sebevědomí a třetím interpretovatelným faktorem je sociální sebevědomí. Všechny tři faktory vysvětlují celkem 64% rozptylu.

Graf 1: Graf vlastních čísel

Tabulka 1: Rotované faktorové zátěže

Položka	Iluze transparentnosti	Osobní sebevědomí	Sociální sebevědomí
1	0.77	0,07	0.16
2	0.66	-0,04	0,09
3	-0.08	0,01	-0,93
4	0,18	0,77	-0,26
5	-0,21	0,76	0,24
6	0,65	-0,05	-0,20
Vysvětlený rozptyl:	26%	20%	18%

Testové škály a výpočet hrubého skóru

Z výše uvedeného vyplývá, že test obsahuje tři subškály (viz. Tabulka 2). Hrubý skór pro jednotlivé subškály se vypočte sečtením hodnot jednotlivých odpovědí.

Tabulka 2: Jednotlivé subškály a odpovídající položky

Subškála	Položky
Iluze transparentnosti	1, 2, 6
Osobní sebevědomí	4, 5
Sociální sebevědomí	3 (R pro ženy)

Pozn.: Položky označené písmenem R se skórují inverzně.

Důkazy o reliabilitě metody

Vnitřní konzistence

Analýza vnitřní konzistence byla provedena prostřednictvím Cronbachova Alfa. Celková reliabilita testu vyšla 0.25. Tabulka 3 ukazuje zjištěné koeficienty pro jednotlivé subškály. Cronbachova Alfa pro subškály Osobní sebevědomí a Sociální sebevědomí nemohla být spočtena kvůli nízkému počtu položek. Pro tyto škály byl proveden odhad reliability prostřednictvím korelace test-retest, avšak díky malému vzorku (viz. níže) je značně nadhodnocen.

Tabulka 3: Analýza vnitřní konzistence jednotlivých subškál

Subškála	α (N=291)
Iluze transparentnosti	0.48
Osobní sebevědomí	0.77 (test-retest)
Sociální sebevědomí	0.88 (test-retest)

Stabilita v čase

Pro výpočet reliability test-retest byl užit pouze malý vzorek sestávající ze šesti probandů, jimž byl předložen stejný test podruhé. Časový rozestup mezi testováním jednotlivých probandů byl variabilní a pohyboval se v rozmezí od 7 do 20 dní. V tabulce 4 jsou znázorněny korelace mezi prvním a druhým testováním pro jednotlivé subškály. Celková reliabilita test-retest na tomto vzorku probandů činila 0.80.

Ačkoliv reliabilita test-retest se zdá vysoká, musíme brát v úvahu, že byla vypočtena pouze pro minoritní vzorek probandů, tudíž je značně zkreslená. Celková reliabilita testu počítaná prostřednictvím Cronbachovy Alfy je naopak velmi alarmující a její hodnota činí 0.24. Je tedy značně nedostatečná. K dosažení reliability 0.80 a více by v tomto případě bylo nutno přidat 300 a více stejně kvalitních položek. Lze tedy říci, že test nedisponuje dostatečnou reliabilitou.

Důkazy o validitě metody

Výběrová validita

Metoda testování vychází z teoretického zázemí a z výzkumu Roshana et. col. (2014), na jejichž tvrzení, že se v oblasti sociálního sebevědomí projevuje iluze transparentnosti u mužů a žen odlišně, odkazuje inverzní skórování pro ženy u třetí položky. Jednotlivé facety jsou v testu zastoupeny odpovídajícím počtem položek.

Faktorová validita

Faktorová struktura testu odpovídá teoretickému základu, dle nějž se na rys iluze transparentnosti váže i míra egocentrismu v podobě sociálního a osobního sebevědomí. Na základě faktorové analýzy byl prokázán výskyt těchto komponent v testu.

Validizační kritérium

Položka #7 slouží jako validizační kritérium. Odpovědím jednotlivých probandů na tuto položku byla přidělena číselná hodnota, a to tak, do jaké míry daná odpověď vykazovala míru iluze transparentnosti. Odpovědi jako „udržují oční kontakt“ či „je to přirozené“ nevykazovaly žádné rysy iluze transparentnosti. Naopak odpovědi jako „vědí, na co myslím“ nebo „zjišťují, co cítím“ vykazují vysokou míru transparentnosti.

Výpočet korelace hodnot validizačních kritérií a hrubých skór jednotlivých probandů proběhl na vzorku N=196. Výsledná korelace se ukázala jako velice nízká, a to $r = -0.07$. Tento fakt lze pravděpodobně připsat na vrub nevhodně zvolené formulaci validizačního kritéria.

Orientační normy

Normy převodu HS na T-skór jsou rozděleny dle pohlaví a věku. Pro každé pohlaví byly konkrétně vytvořeny dvě věkové skupiny a to 18-29 let a 30 a více let. Průměry a směrodatné odchyly hrubého skóru jsou vypsány v Tabulce 4. Pro tvorbu norem byl použit stejný soubor jako pro výpočet faktorové analýzy.

Tabulka 4: Průměry a směrodatné odchyly

Věková skupina:	Muži průměr (sm. ochylka)	Ženy průměr (sm. ochylka)
18-29 let	15.09 (3,88)	14.93 (2.22)
30 a více let	15.17 (1.51)	14.68 (2.15)

Tabulka 5: Normy pro převod HS na T skór pro muže

Hrubý skór	18-29 let	30 a více let
6	26.6	-10.7
7	29.2	-4.1
8	31.7	2.6
9	34.3	9.2
10	36.9	15.8
11	39.5	22.4
12	42.0	29.0
13	44.6	35.7
14	47.2	42.3
15	49.8	48.9
16	52.3	55.5
17	54.9	62.1
18	57.5	68.8
19	60.1	75.4
20	62.6	82.0
21	65.2	88.6
22	67.8	95.2
23	70.4	101.9
24	72.9	108.5

Tabulka 6: Normy pro převod HS na T skór pro ženy

Hrubý skór	18-29 let	30 a více let
6	9.7	9.6
7	14.2	14.3
8	18.7	18.9
9	23.2	23.6
10	27.7	28.2
11	32.3	32.9
12	36.8	37.5
13	41.3	42.2
14	45.8	46.9
15	50.3	51.5
16	54.8	56.2
17	59.3	60.8
18	63.8	65.5
19	68.3	70.1
20	72.8	74.8
21	77.4	79.4
22	81.9	84.1
23	86.4	88.7
24	90.9	93.4

Zhodnocení metody

Prezentovaná metoda se jeví jako zajímavý koncept, jenž je však potřeba dále zkvalitnit. Jako taková se potýká s velmi nízkou reliabilitou, kterou by v tomto případě vyřešilo přidání nemyslitelného počtu stejně kvalitních položek. Co se týče podrobnějšího zkoumání validity, je nutné stanovit/formulovat kritérium platné a výstižné pro iluzi transparentnosti. Pro další rozvoj výzkumů Iluze transparentnosti a vývoj metod na její zkoumání je pak nutné zhodnotit, do jaké míry skutečně souvisí se sociálním sebevědomím a osobním sebevědomím člověka. Dle výsledků faktorové zátěže se tento vztah ukazoval jako velice malý (viz. Tabulka 1).

Použitá literatura

ROSHAN, R. et. col. (2014). Adolescent Egocentrism and the Illusion of Transparency: Are Adolescents as Egocentric as we Might Think? *Current Psychology*, 35(3), 285-294. doi: 10.1007/s12144-014-9293-7.